

"Miksi Herran sana on kadonnut hänen huoneestaan?"

Talonpoikaisherätys Tanskassa n. 1800 – 1850

1700-luvun Pohjola eli konfessionaalisessa¹⁾ yhtenäiskristillisyydessä. Kuningas oli yksinvalti ja hänen valtansa ulottui myös uskonnollisiin asioihin. Tanskassa tämän takasi vuoden 1665 Kongeloven, itsevaltainen kuningaslaki. Sen nojalla pappien oli oltava ehdottoman kuuliaisia hallitsijalle. Kun pietismi levisi Tanskaan 1700-luvun alussa, se tapahtuikin hovin kautta eikä papiston toimesta.

Uudet aatteet saapuivat Tanskaan perinteisesti Saksasta. Niin oli myös pietismin laita. Hallelainen pietismi sai ensimmäiseksi jalansijaa kuningashuoneessa, kun kuningatar Louisen ympärille syntyi pietistinen hovipiiri. Kuningas oli tunnettu naisseikkailuistaan ja kuningatar haki lohdutusta uskonnosta. Kunnianhimoiset hovipietistit näkivät tässä mahdollisuutensa ja vähitellen korkeisiin virkoihin nousi yhä useampia pietistejä. Tämä näkyi myös valtiollisissa päätöksissä: pietistien korostama ulkolähetys yhdistyi poliittisiin ja taloudellisiin tavoitteisiin Tanskan Tranquebarissa, Intiassa, jossa hallelaiset lähetit aloittivat toimintansa 1705.

Pietismi levisi myös hovin ulkopuolella. Saksalainen hartauskirjallisuus, erityisesti Johann

Arndtin ja Philip Jakob Spenerin teokset, loi sille hedelmällisen kasvualustan. Kööpenhaminassa puolestaan saksalaisten radikaalipietistien konventikkelit²⁾ toimivat pietismin leviämiskeskuksina. Kirkollinen pietismi sai kuitenkin nopeasti yliotteen kun yksityiset konventikkelit kiellettiin vuonna 1706.

Kuningatar Louise kuoli vuonna 1721 ja hovipietismin johtoon nousi nuori kruununprinssi Kristian. Hänen noustuaan valtaistuimelle koettiin voimakas pietismin leviäminen. Tanskasta tuli 1730-luvulla pietistinen valtio, ensimmäinen maailmassa. Valtio-kirkollisen pietismin aika oli kuitenkin pian ohi. Sen asemaa yritettiin lujittaa vainoamalla rationalisteja ja säätämällä erityinen konventikkeli-plakaatti vuonna 1741. Rationalismi ja valistusaatteet tekivät kuitenkin tuloaan. Vuonna 1770 ulkopolitiikan johtoon nousi ”diktaattori” Johan Sturensee. Hänen pyrkimyksensä oli purkaa valtiokirkollinen pietismi: rationalismi ja kaikkalainen uskontokritiikki hyväksyttiin. Hän paransi myös valtiokirkollisten pietistien vainoamien hernhutilaisen asemaa. Monet pietistiset instituutiot, kuten vaivaistalo, lakkautettiin. Vanhat kirkolliset kirjat korvattiin valistushenkilillä ja jumalanpalvelusuudistus käynnistettiin.

Kuva 1: Pietismin perustaja Philipp Jacob Spener (1635 – 1705) toimi ensin ylihovisaarnaajana Dresdenissä ja vuodesta 1691 lähtien kirkkoherrana Berliinissä. Hän julkaisi ajatuksiaan mm. ohjelmakirjassaan ”Pia desideria oder herzliches Verlangen nach gottgefälliger Besserung der wahren evangelischen Kirche” (1675).

Itsevaltiuden myötä Tanskassa oli noussut myös maaorjuus. 1700-luvun puoliväliin mennessä monet aateliset olivat keränneet jättiläismäisiä maa-alueita. Työvoiman turvaamiseksi säädettiin vuonna 1733 talonpoikien muuttokielto. Uutta lakia kutsuttiin stavnsbändiksi. Se ei antanut talonpojalle paljonkaan mahdollisuuksia. Sturenseen ja hänen seuraajansa Anders Peter Bernstorffin

1) Konfessionalismi. Oman tunnustuskunnan opin korostaminen ja ainoana oikeana pitäminen. (toim. huom.)

2) Konventikkeli. Kuten kotihartaus, mutta osallistujia useista ruokakunnista. (toim. huom.)

kaudella tilanne kuitenkin muuttui. Talonpoikien aseman kohentamisesta tuli osa valistushenkisiä yhteiskunnallisia uudistuksia. Maaorjuus lakkautettiin virallisesti vuonna 1787 ja talonpojat saivat viimein oikeuden puhua.

Talonpoikaisherätys syntyi 1800-luvun alussa protestina valtionkirkon valistushenkisiä uudistuksia vastaan. Vuonna 1794 ilmestyi Själlannin piispan N.E. Ballen (1744-1816) toimittama uusi katekismuksen selitysteos, jolla haluttiin korvata piispa Erik Pontoppidanin (1698-1764) selitysteos Sandhed til Gudfrygtighed. Ballen kirja oli Pontoppidanin täydellisen vastakohta. Se salli mm. raamattukritiikkiin ja tarjosi luonnollisen selityksen Raamatun ihmeille. Neljä vuotta myöhemmin oli virsikirjan vuoro: piispa Thomas Kingon (1634-1703) Salmebog korvattiin uudella Evangelisk kristelig-salmebogilla. Tämä ei kuitenkaan riittänyt, vaan myös jumalanpalvelusjärjestys haluttiin uudistaa.

Herätyksen synty ja leviäminen

Keski-Jyllanti

Vuonna 1799 oli keskijyllantilaisen Langskovin kirkon edustalle kokoontunut 16-henkinen joukko osoittamaan mieltään valtionkirkon uudistuksia vastaan. Protestia johti renki Peder Frandsen

(k.1810), paikallisen maanhiljaiset-piirin jäsen ("De Stille i Landet"). Langskovin kirkkoherra teki ryhmästä rikosilmoituksen ja oikeudenkäynnissä ryhmän neljä aktiivisinta jäsentä tuomittiin sakkoihin. Frandsen oli asevelvollisuusaikaan kuullut pietistisiä saarnaajia Kööpenhaminassa ja joutunut voimakkaaseen katumuskamppailuun. Hän oli kokenut kääntymyksen ja tuns saaneensa kutsun julistustyöhön. Frandsen korosti kääntymyksen merkitystä ja jakoi ihmiset maailman tai paholaisen lapsiin ja kääntyneisiin valittuihin. Kastamattomat lapset olivat hänen mukaansa paholaisen omia ja saarnat, jotka usein käsitelivät esimerkiksi perunanviljelyä, puolestaan paholaisen inspiroimaa pappien loppina.

Vuonna 1800 liike levisi Langskovista Koringiin. Siellä heränneet olivat muodostaneet konventikkelin seppä Hans Nielsenin (k.1842) ympärille. Piiri kokoontui sunnuntaisin veisaamaan Kingon virsikirjasta ja lukemaan mm. Speneriä. Ryhmän antoi ilmi paikallinen kirkkoherra sen jälkeen kun eräs ryhmän jäsen Karen Hansdatter oli keskeyttänyt jumalanpalveluksen suureen ääneen huutaen, ettei synnintunnustuksesta saanut mitään ansiota. Tämä johti kanteeseen ja oikeudenkäyntiin koko ryhmää vastaan. Oikeudenkäynnissä kävi ilmi, ettei seppä Nielsen ollut päästänyt poikaansa rippikouluun, vaan oli opettanut tätä kotona Pontoppidanin katekismuksen selityksen mukaan. Nielsenin mukaan valistus oli "paholaisen oppia". Hän vastusti myös pappeja. Kulkiessaan tiellä omaa kirkkoheraansa vastaan Nielsenillä oli tapana huudahtaa "Hyi pappia, hän on paholaisen pastori" ja sylkeä hänen peräänsä. Nielsen tuomittiin vuodeksi kuritushuoneeseen, mutta rippikouluun hänen poikaansa ei saatu. Sen sijaan poika konfirmoitiin 21 vuotta myöhemmin.

Koringista herätys levisi Rårupiin. Siellä herätyksen johtajaksi nousi talollinen Peder Laursen (1763-1835). Paikallisen rovestin vastustaminen "rationalistina" johti oikeustoimiin. Laursenin mukaan rovasti oli huono saarnaaja, jota kiinnostivat lähinnä tanssi ja korttipelit. Laursen seuraajineen tuomittiin sakkoihin ja kuritushuoneeseen. Heränneet olisivat tahtoneet pitäytyä vanhassa: Kingon virsikirja ja Pontoppidanin katekismuksen selitysteos olivat heille tärkeitä. Paitsi Koringiin niin Rårupin heränneillä oli yhteyksiä myös Norjan talonpoikaisherätykseen eli haugelaisuuteen (johtajana Hans Nielsen Hauge).

Keski-Jyllannin heränneitä on kutsuttu "vahvoiksi juuteiksi" ("De stærke jyder"). Nimitys on varmasti oikeutettu. Heränneet olivat peräänantamattomia puolustessaan pietismin perintöä, nimenomaan kirkollisia kirjoja, valistushenkisiä uudistuksia vastaan. Kun erään pitäjän pitäjänneuvostosta tuli herätysvaltainen, päätettiin kaikki "rationalistiset" oppikirjat poistaa käytöstä. Eräänä kauniina päivänä ne kerättiin kasaan ja poltettiin. Talonpoikaishierakunta nousi nyt ensimmäistä kertaa valtionkirkkoa ja itsevaltiutta vastaan. Tästä seurasi oikeudenkäyntejä sekä sakko- ja jopa vankeusrangaistuksia.

Fyn

Vuoden 1800 molemmien puolien oli monilla Fynin paikkakunnilla ollut herrnhutilaisvaikutusta. Herrnhutilaisia emissaareja, so. lähetyssaarnaajia, oli kiertänyt paikkakunnalta toiselle ja papistoa oli tempautunut mukaan liikkeeseen. Myös herrnhutilaisille oli ominaista rationalismin vastustaminen, kuitenkin "vähin äänin". Pyrittiin olemaan maanhiljaisia ("De Stille i Landet"). Tämän liikkeen rinnalle syntyi maallikkoliike Kertemindessä vuoden 1820 paikkeilla.

Kerteminden herätyksen johtoon nousi pientilallinen ja kirvesmies Christen Madsen (1777-1829). Hän oli maallikkosaarnaaja, joka oli joutunut kovaan katumuskamppailuun ja kokenut kääntymyksen. Madsen järjesti kotoaan konventikkeleita, joissa hän saarnasi kääntymyksen tarpeellisuudesta ja pappien eksyttävää oppia vastaan. Madsenista kanneltiin viranomaisille, koska hän oli rikkonut vuoden 1741 konventikkelipakkaattia. Tästä alkoi yhdeksän vuotta kestänyt oikeudenkäynti, jonka päätteeksi Madsen seuraajineen tuomittiin sakkoihin ja 30 päiväksi vankeuteen. Liikkeen vastustajien mukaan sen kristillisyyttä oli ”sairaaloista ja epäluonnollista”. Liike sai kuitenkin paljon kannattajia ja levisi nopeasti. Eräänä syynä tähän oli Madsenin avoimuus: hänen mukaansa kaikki pietistit olivat tervehdittäviä liikkeeseen. Sen sijaan raja kääntyneiden ja kääntymättömien välillä oli jyrkkä.

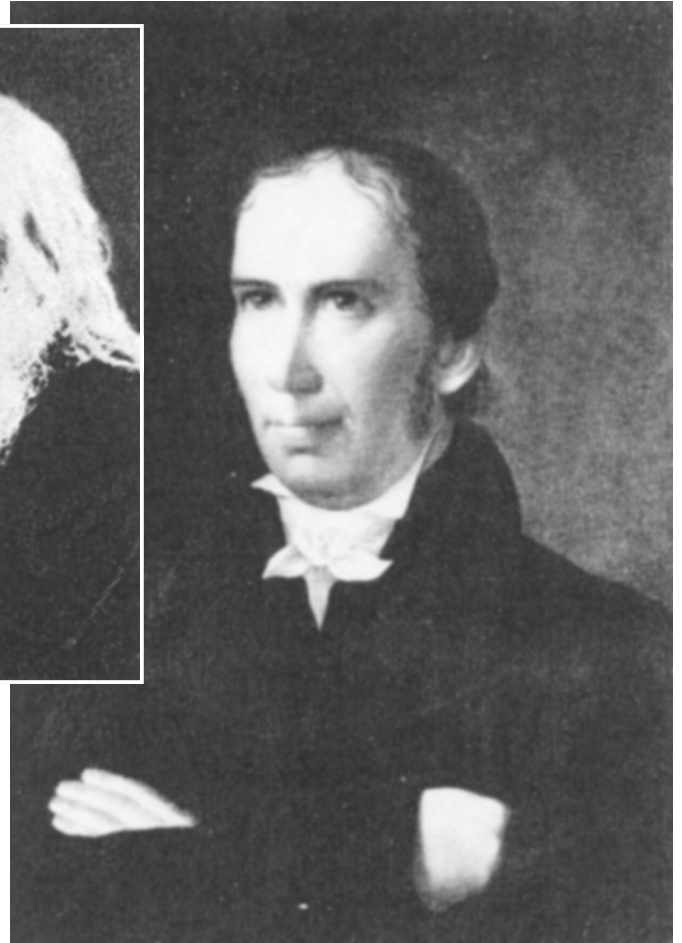
Kööpenhamina

Vuoden 1820 paikkeilla herätys levisi Fyniltä pääkaupunkiin, Kööpenhaminaan. Hallelainen pietismi ja herrnhutilaisuus olivat olleet suosittuja liikkeitä kaupunkilaisten, erityisesti nuorten pappien ja upseereiden keskuudessa. Kööpenhaminan Raamattuseura oli perustettu 1814 ja Lähetys- ja Traktaattiseura kuusi vuotta myöhemmin. Lisäksi uusia vaikutteita välittyi Englannista ja Saksasta.

Napoleonin sodat loivat puolestaan epävarmuutta ja ilmassa oli etsintää. Herätyksellä oli hedelmällinen leviämispohja ja pian kaupunki oli täynnä erilaisia heräneiden pienpiirejä. Kööpenhaminassa kansanherätykseen tempautui mukaan myös papistoa. Papiston ja maallikoiden näkemykset olivat kuitenkin usein ristiriitaisia ja kansanherätyksen ohelle syntyi erityinen pappisherätys. Pappisherätyksen johtoon nousi Nikolai Frederik Severin Grundt-

Kuva 2: Pappisherätyksen johtohahmo N. F. S. Grundtvig nuorena (oik. C. F. Christensenin maalaus v. 1820, Frederiksborgin museo) ja kuusi päivää ennen kuolemaansa (ylh. valokuva 27. 8. 1872)

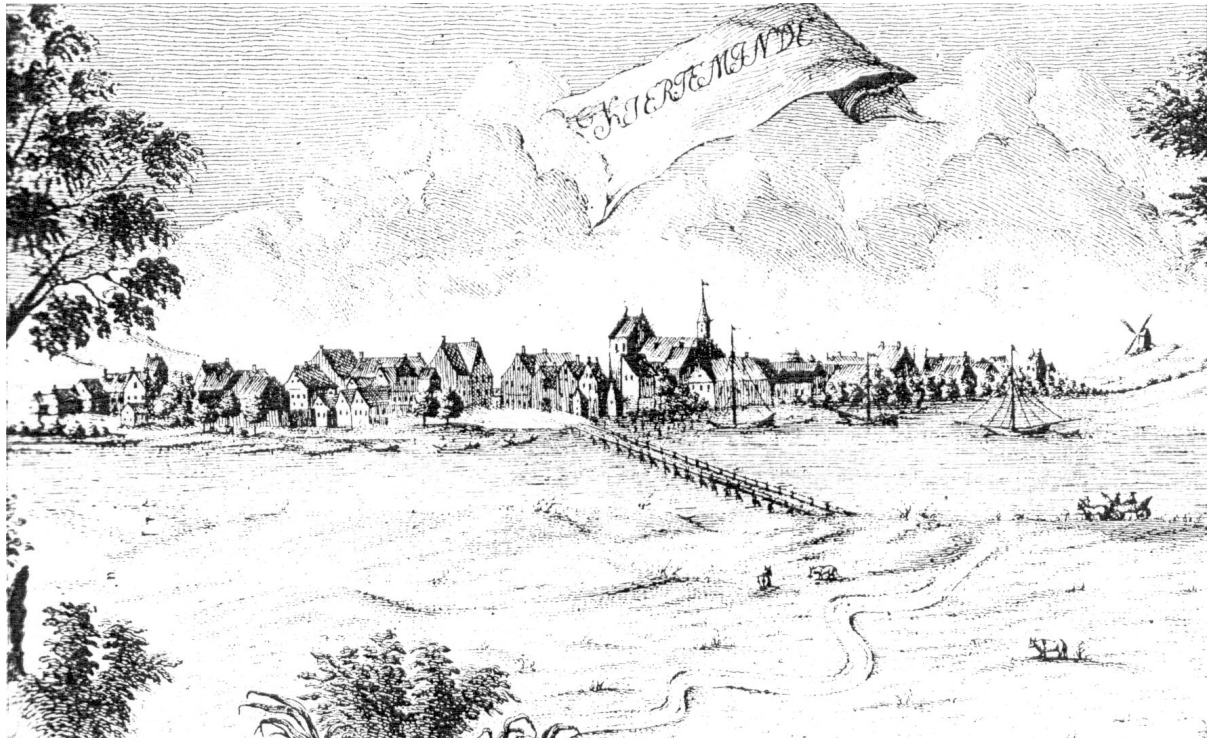

vig (1783-1872).

Grundtvig oli varsinainen monitaituri. Hän oli pappi, kirjailija, virsirunoilija, historioitsija, poliitikko, herätysliikejohtaja ja pohjoismaisen kansanopistoaatteen isä. Grundtvig oli papin poika Udbystä. Hän aloitti teologiset opinnot, mutta hänen haaveenaan oli historiantutkijan ura. Grundtvig ajautui kuitenkin uskonnolliseen kriisiin ja koki herätyksen. Hän nousi nopeasti vastustamaan rationalistisia uudistuksia, erityisesti kirjassaan ”Miksi on Herran sana kadonnut hänen huoneestaan?” (”Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans hus?”, 1810). Grundtvig näki kansanherätyksen tarpeellisuutena ja antoi tukensa talonpojille. Hänen mielestään papit eivät tunteneet ”todellista kristillisyyttä” ja hän toivoi voivansa herättää keskustelua papiston kes-

kuudessa herätyksestä. Teologisen keskustelun sijasta syntyi oikeusjuttu ja Grundtvig julistettiin vuonna 1826 elinikäiseen sensuuriin. Hän luopui papin virastaan ja solmi entistä tiiviimmät suhteet talonpoikaisherätykseen.

Grundtvigin jälkeen pappisherätyksen johtoon nousi Jacob Christian Lindberg (k. 1857). Hänen toimittamastaan Nordisk Kirke-Tidende -lehdestä tuli herätyksen pää-äänenkannattaja. Vuonna 1832 Grundtvig puolestaan palasi valtionkirkon papiksi. Syynä tähän oli poliittinen keinottelu. Kirkollisministerin mielestä Grundtvig oli liian vaikutusvaltainen hahmo talonpoikaisherätyksessä ja sai Kuninkaan pyytämään, että Grundtvig palaisi valtionkirkkoon. Grundtvig totteli, sillä vuoden 1665 Kongelovenin nojalla pappien tuli olla ehdottoman

Kuva 3: Kerteminden kylä Fynillä muodostui oikeaksi talonpoikaisherätyksen lähetyskeskukseksi. Kuva noin vuodelta 1765 piispa Pontoppidanin Danske Atlasista

kuuliaisia hallitsijalle. Herätyksessä Grundtvigin teko nähtiin petoksena ja se johti pappien ja maallikoiden välien viilentymiseen entisestään. Kun lindbergiläiset papit kutsuivat itseään ”uskoviksi pastoreiksi”, niin kansanherätyksessä heitä kutsuttiin ”vääriksi opettajiksi” tai ”huoripukkipapeiksi”. Vuonna 1839 Grundtvig muutti jälleen mieltään ja palasi takaisin kansanherätykseen. Grundtvigin mielenmuutoksiin oli yhtenä syynä hänen maanis-depressiivisyytensä. Hän valitti perineensä sairauden vanhemmiltaan.

1700-luvun lopulla syntyi saksalaisella kielialueella tunnusrajatkin ylittäviä herätysliikkeitä (Die Erweckungsbewegung = EB-liike). 1820-luvulla EB-liike oli levinnyt Berliinistä Saksiin, jossa siihen mukaan tempautui tanskalainen Andreas Gottlob Rudelbach (1792-1862). Hän oli asiastaan aidosti innostunut ja toi EB-liikkeen vaikutuksen, mm. ulkoilmakoukset ja lähetys-harrastuksen, Kööpen-haminan herätykseen.

Pohjois-Jyllanti

Fynin Kertemindestä muodostui oikea lähetyskeskus. Kööpenhaminan lisäksi liike levisi Fyniltä myös Viborgiin Pohjois-Jyllantiin, jonne Christen Madsen teki lähetysmatkan vuonna 1828. Hernhutilaisuudella oli ollut aikaisemmin vaikutusta Pohjois-Jyllannissa ja talonpoikaisherätys rakensikin sen perustalle. Viborgista tuli herätyskeskus ja sen herätyksen johtoon nousi Peter Larsen (1802-1873). Larsen oli varakas talollinen ja näkyvä hahmo 1830-luvun Tanskassa.

Pohjois-Jyllannissa myös baptistiherätys sai jonkin verran kannatusta. Odenselainen Julius Købner (1806-1884) oli vieraillessaan Hampurissa ottanut kasteen ja toi baptilismin Tanskaan. Jotkut heränneet liittyivät tuon ”Pyhän Papin” seuraajiin, toiset taas ottivat etäisyyttä uuteen liikkeeseen. Talonpoikaisherätyksestä ei ollut pitkä matka baptismin. Herätyksen maallikkodogmatiikassa painotettiin voimakkaasti kääntymystä,

henkilökohtaisen uskonratkaisun tekemistä. Tästä johtuen lapsikaste menetti merkitystään. Rajanjako kastettujen uudestisyntyneiden ja kääntymättömien välillä oli jyrkkä. Tämä johti myös valtionkirkon arvosteluun: tahdottiin päästä ulos ”Baabelista”. Vapaakirkon muodostaminen ei kuitenkaan ollut vielä tuolloin mahdollista. Baptistiherätys sai lopulta hyvin vähän kannatusta. Eräänä syynä tähän oli Nordisk Kirke-Tidenden, heränneiden pää-äänenkannattajan, baptismin kohdistunut voimakas kritiikki.

Själlanti

Själlannissa F. A. Holstein Greve af Holstein-Borg hankki halitsemiinsa kappeleihin heränneitä pappeja. Kreivi Holstein oli ollut innokas valistuksen tukija, mutta oli kokenut herätyksen ja tahtoi saada myös alueensa talonpojat mukaan herätykseen. Siinä hän onnistuikin. Herätys levisi ja själlantilaisesta Venslevin kaupungista tuli merkittävä herätyskeskus.

Själlannin herätyksen johon nousi vensleviläinen opettaja Rasmus Sørensen (1799-1855). Hänellä oli yhteydet mm. Peter Larseniin, Grundtvigiin ja Lindbergiin, mutta hän etäännyi näistä nopeasti. Sørensen korosti talonpoikien asemaa herätyksessä. Hänen mukaansa talonpojat olivat ”todelisia kristittyjä” ja hän sanoi, että pian oli koittava ”talonpojan aika”. Sørensen halusi luoda puhtaan maallikkoliikkeen (jako lukkarikristityihin ja pappiskristityihin) ja hän pitikin papin virkaa tarpeellomana. Sørensenin aisapariksi nousi pian talollinen Rasmus Ottesen (1803-1862) Fyniltä. Sekä Sørensen että Ottesen olivat evankelisteja, jotka kiersivät herätyskoukuksesta toiseen. Heidän kiinnostuksensa herätyksestä alkoi kuitenkin vähitellen kohdistua sosiaaliin ja poliittisiin kysymyksiin.

Miten talonpoikaisherätys levisi?

Talonpoikaisherätys ei ollut yhdistyskristillisyyttä. Herätysliikeorganisaatioiden aika koitti vasta 1850-luvulla, mutta niillä ei ollut enää mitään tekemistä talonpoikaisherätyksen kanssa. Herätyksen leviämisen taustalla ei siis ollut minkäänlaista sisälähetysseuraa. Talonpoikaisherätys levisi muulla tavoin, luonnollisten yhteyksien myötä. Muuttoliikkeen mukana liike saattoi levitä uudelle paikkakunnalle. Erityisen suuri merkitys oli perhesuhteilla. Vaikka avioliitot solmittiinkin yleensä oman liikkeen piiriin kuuluvien kesken, liike sai helposti uusia kannattajia muiden sukulaisten keskuudesta. Jotkut piispat pyrkivät eroon herätyksestä karkottamalla sen kannattajia hiippakunnistaan ja niin herätys levisi uudelle alueelle. Maallikkosaarnajat tekivät kuitenkin myös lähetysmatkoja (esim. Madsenin lähetysmatka Viborgiin). Englannista ja Saksasta saatujen vaikutteiden myötä myös suuret ulkoilmakoukset yleistyivät. Liike

levisi hyvin nopeasti (”epidemische Erweckungen”) ja 1830-luvulla koko Tanska oli talonpoikaisherätyksen aluetta.

Adressiliike

Vaikka Tanskaa hallitsikin yksinvalti ja päätöksiin saattoivatkin osallistua vain säätyjen edustajat, oli talonpojilla eräs mahdollisuus käytettävänä. Erityisellä adressilla saatettiin anoa itsevaltiaalta muutoksia esimerkiksi vallitseviin lakeihin. Talonpojat käyttivät tätä mahdollisuutta hyväkseen vuosina 1834-1839 kolme kertaa. Nämä adressit ovat säilyneet nykypäivään ja ovat periaatteessa ainoa mahdollisuus tutkia keitä herätykseen kuului.

Seurakuntien papisto oli ollut tapana valita vaalilla, jossa äänioikeutettuja olivat suurtilalliset. Talonpojat tahtoivat tähän muutosta ja lähestyivät kuningasta adressilla vuonna 1834. Papinvaaliadressi keräsi n. 500 allekirjoitusta ja sen allekirjoittivat myös pappisherätyksen kannattajat. Adressilla ei kuitenkaan ollut toivottua vaikutusta. Sen sijaan, että äänioikeutettujen määrää papinvaaleissa olisi lisätty, kuningas Fredrik VI tiukensi konventikkeliplakaattia entisestään.

Seuraavana vuonna kuninkaalle lähetettiin uusi adressi. Tällä kertaa anottiin palaamista Pontoppidanin katekismuksenselitysteokseen. Pappisherätyksessä tämä nähtiin liian radikaalina tekona. Pontoppidan-adressin allekirjoitti kuitenkin n. 900 henkilöä. Adressi ei kuitenkaan tuntunut vaikuttavan kuninkaaseen.

Kolmas adressi vuodelta 1839 koitui herätyksen voitoksi. Uudessa adressissa anottiin pietistisen liturgian ja Kingon virsikirja palauttamista käyttöön. Tämä ns. rituaaliadressi keräsi huikeat 2000 allekirjoitusta. Myös osa pappisherätyksen kannattajista allekirjoitti sen. Uusi kuningas, Kristian VIII

sallikin nyt uskonnolliset uudistukset ja tämä johti ns. vapaakirkkoliikkeen syntyyn.

Vapaakirkkoliike ja herätyksen politisoituminen

Heränneiden rituaaliadressi teki vaikutuksen uuteen kuninkaaseen ja hän lähetti sen johdosta kirjelmän kaikille piispoille. Kuningas ehdotti, että uskonnonvapautta laajennettaisiin ja että vapaakirkkoja olisi voitava perustaa. Kuninkaan ehdotus hyväksyttiin ja ensimmäiset (lailliset) vapaakirkot perustettiin vuonna 1840. Konventikkeliplakaatti jäi yhä voimaan, mutta vapaakirkkoja se ei koskenut. Ensimmäisenä uutta järjestäytymismahdollisuutta käyttivät hyväkseen baptistit, mutta uusi mahdollisuus huomioitiin nopeasti myös heränneiden keskuudessa. Själlannin ja Fynin heränneet järjestäytyivät vapaakirkoksi Rasmus Ottesenin ja Rasmus Sørensenin johdolla.

Vapaakirkkoliike näivettyi kuitenkin nopeasti ja sekä Ottesenin että Sørensenin kiinnostus kohdistui politiikkaan. Heidän poliittinen sanomansa kohdistui sosiaalisten epäkohtien korjaamiseen. Myös orastava kansallisuusaate teki tehtävänsä. Herätyksen päääänenkannattaja Nordisk Kirke-Tidende muutti nimensä vuonna 1841 Dannebrogiksi (Dannebrog on Tanskan lipun nimi). Euroopan ”hullu vuosi” 1848 puolestaan jätti lähtemättömät jäljet tanskalaiseen yhteiskuntaan. Vuoden 1849 uusi perustuslaki muutti Tanskan poliittisesta takapajulasta nykyaiseksi valtioksi (salli mm. täyden uskonnonvapauden) ja monet herätysliikejohtajat aloittivat uransa kansanedustajina. Erääksi heränneiden puolueeksi muodostui valtiopäiväryhmittymä Det Nationale Venstre (’kansallinen vasemmisto’). Nimestään huolimatta liikkeellä ei ollut sosialistista ohjelmaa.

Keitä herätykseen kuului?

Tanskan herätys oli osa laajempaa eurooppalaista ilmiötä. Siinä oli kyse nimenomaan talonpoikien oikeuksista. Tanskalainen yhteiskunta eli 1800-luvun alussa voimakkaassa muutostilassa ja talonpojat nousivat vastustamaan aikakauden uusia ilmiöitä. Pian talonpojista itsestään tuli kuitenkin osa tätä muutosta, joka johti Tanskan siirtymiseen itsevaltiudesta poliittiseen demokratiaan.

Talonpojat eivät olleet liikkeessä enemmistönä, mutta toimivat keskeisimmissä tehtävissä, herätysjohtajina ja maallikkosaarnajina. Mukaan liikkeeseen mahtui myös nuorta papistoa ja upseereita. Kaupungeissa, erityisesti Kööpenhaminassa, liike sai kannattajia pääasiassa alemmasta keskiluokasta, esimerkiksi käsityöläisistä ja kauppiaista. Herätys ei ollut ainoastaan nuorten liike vaan siihen kuului kannattajia kaikista ikäryhmistä. Liikkeeseen kuului myös monia naisia ja he toimivat joillain alueilla jopa herätyksen johtajina. Syynä tähän oli se, että herätys rakentui perinteisen tanskalaisen talonpoikaisyhteiskunnan arvoille. Yhteiskunnan, jossa miehellä ja naisella ei ollut mitään selvää roolijakoa.

Alapuoella olevasta tilastosta on nähtävissä vuoden 1835 Pontoppidan-adressin allekirjoittaneiden yleisimmät ammattiryhmät:

Talollisia	30,6%
Renkejä	16,8%
Mäkitupalaisia	0,9%
Piikoja	19,8%
Torppareita	11,7%
Vanhuksia	4,4%
Virkamiehiä	0,8%
Käsityöläisiä	12,4%
Opettajia	1,5%
Muita	1,1%

Herätysliikkeen hajoaminen

1850-luvulle tultaessa oli talonpoikaisherätys hajonnut sisäisiin ristiriitoihin Jakavana tekijänä olivat opilliset kysymykset (mm. kastekysymys: maallikkodogmatiikka korosti kääntymystä kasteen kustannuksella) ja mielenkiinnon kiinnittyminen uskonnollisista kysymyksistä sosiaaliin ja yhteiskunnallisiin asioihin. Joidenkin alueiden herätykset olivat muodostaneet vapaakirkkoja ja jotkut heränneet olivat kääntyneet baptisteiksi. Valtionkirkkoon jääneet heränneet puolestaan järjestäytyivät ns. kirkollisiksi herätysliikkeiksi, joista esimerkkinä mainittakoon grundtvigilaisuus ja Indre Mission ('Sisälähetysseura').

Talonpoikaisherätys näytteli tärkeää osaa yhteiskunnallisessa muutoksessa: osittain sen ansiosta Tanskassa siirryttiin nykyaikaiseen edustukselliseen demokratiaan. Talonpoikaisherätys toimi sekä kirkollisten herätysliikkeiden että kansallisen itsehallinnon kasvupohjana.

Harri Ahonen

Kirjallisuutta³⁾

- [1] Baagø, Kaj; Vækkelse og kirkeliv i København og omegn i første halvdel af det 19. århundrede. Vækkelses Frembrud i Danmark i første Halvdel af det 19. Århundrede. IV Bind, København 1960.
- [2] Halila, Aimo; Tanskan ja Norjan historia. Hämeenlinna 1972.
- [3] Hope, David; German and Scandinavian protestantism 1700-1918. Oxford 1995.
- [4] Lindhardt, P. G.; Vækkelse og kirkelige retninger. København 1959.
- [5] Pontoppidan Thyssen, Anders; De senere jyske vækkelser. Herrnhutismen, forsamlingsbevægelsen og grundtvigianismen i Nørrejylland ca. 1815-1850. Ed. Frands Ole Overgaard & Anders Pontoppidan Thyssen. Vækkelses Frembrud i Danmark i første Halvdel af det 19. Århundrede. V Bind, København 1970.
- [6] Salminen, Seppo J.; Uskonnollinen innovaatio ja yhteiskunnallinen konformiteetti Pohjoismaissa 1700-luvulla. -SKHSV 86, Jyväskylä 1997.
- [7] Sanders, Hanne; Bondevækkelse og sekularisering. En protestantisk folkelig kultur i Danmark og Sverige 1820-1850. Diss. Studier i stads- och kommunhistoria 12. Stockholm 1995.
- [8] Schwarz Lausten, Martin; Danmarks kirkehistorie. København 1998.

3) Lyhenteet:

Diss. = Väitöskirja

SKHSV = Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja

Tule mukaan tekemään Seepiaa!

Varsinkin 1. ja 2. vuositason lukiolaiset ovat tervetulleita Seepian toimitukseen, mutta lehteen voi kirjoittaa jokainen, joka on

- kiinnostunut luonnonilmiöistä, matematiikan lainalaisuuksista, historian tapahtumista tai mistä tahansa muusta tietoon ja tieteeseen liittyvästä.
- tiedonhaluinen ja valmis käyttämään aikaansa tiedon etsimiseen.

Toimittajilta ei edellytetä mitään ennakotietoja. Aiheita ei myöskään tarvitse tietää etukäteen, vaan toimittajat kokoontuvat yhdessä suunnittelemaan seuraavan lehden sisältöä.

Mikäli haluaisit kirjoittaa Seepiaan, ota yhteyttä johonkin allaolevista:

Aapo Ahola 040 7391 013 — Jaakko Kortesharju 050 3068 570 — Sampo Tiensuu 040 5015 231
tai sähköpostitse osoitteeseen toimitus@seepia.org